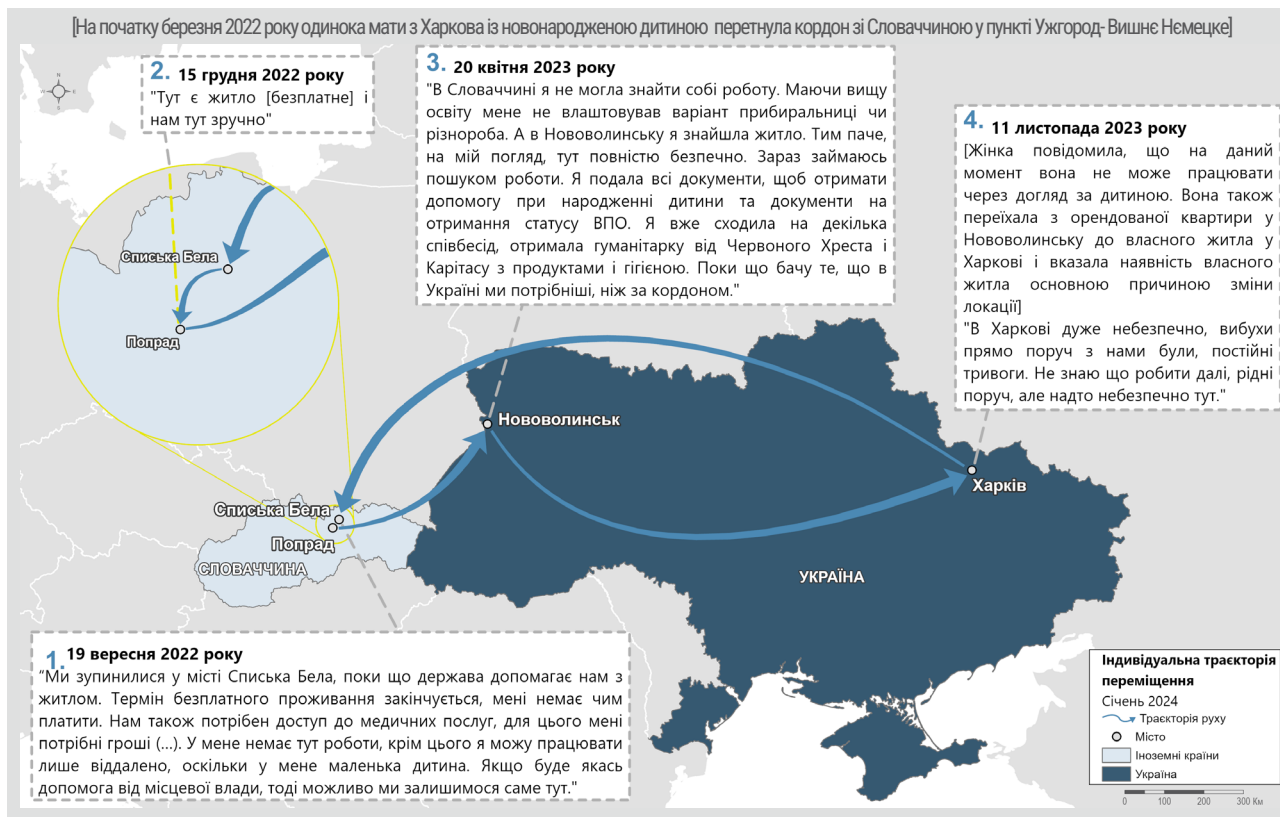

Назад, але не обов'язково додому: досвід біженців, які повернулися до України і стали ВПО

Лонгitudне дослідження українських біженців, раунд 20 – грудень 2023 р. – січень 2024 р.

Карта 1: Траєкторія переміщення матері з Харкова, яка сама виховує дитину

КОРОТКИЙ ВИКЛАД КЛЮЧОВИХ ВИСНОВКІВ

I. ЛЮДИ, ЯКІ ПОВЕРНУЛИСЯ В УКРАЇНУ, ОСЕЛЯЮТЬСЯ В РЕГІОНАХ, ЩО ПРОДОВЖУЮТЬ ЗАЗНАВАТИ ЗНАЧНОГО ВПЛИВУ ВІЙНИ: Більшість (81%) опитаних осіб, які повернулися в Україну, перемістилися назад до своїх довоєнних населених пунктів (надалі «особи, які повернулися додому (колишні біженці)»). Серед решти (19%) респондентів, які повернулися з-за кордону в інший внутрішній пункт та стали внутрішньо переміщеними особами в межах України (надалі «ВПО (колишні біженці)») існує помірна тенденція повертатися у свій довоєнний макрорегіон (40%). Враховуючи, що більшість людей з досвідом переміщення припадала на вихідців зі Сходу та Півдня України, велика кількість опитаних вирішували повернутися до макрорегіонів, які продовжують зазнавати сильного впливу війни.

II. ВПО (КОЛИШНІ БІЖЕНЦІ) БУЛИ ЗМУШЕНІ ПОВЕРНУТИСЯ ЧЕРЕЗ БРАК МОЖЛИВОСТЕЙ ЗА КОРДОНОМ: Незважаючи на те, що особисті та емоційні причини повернення в Україну були найбільш часто згадуваними для всіх респондентів, ВПО частіше зазначали труднощі з пошуком стабільної роботи (14%) та житла (15%) за кордоном серед причин повернутися порівняно з тими, хто повернувся з-за кордону додому. У той же час, опитані особи, які повернулися додому, частіше керувалися такими факторами, як можливість працевлаштуватися вдома (16%) або зміна їхнього сприйняття безпеки в довоєнному населеному пункті (11%).

III. ЧАСТКА ДОМОГОСПОДАРСТВ (ДГ) З ОДИМ ОПКУНОМ ПЕРЕВАЖАЛА СЕРЕД ОПИТАНИХ ВПО: У складі домогосподарств ВПО (колишніх біженців) було менше дорослих чоловіків та більше людей, які одноосібно доглядали за дітьми порівняно з ДГ тих, хто повернувся додому. Крім цього, респонденти з числа ВПО частіше повідомляли про незадоволену потребу у возз'єднанні з сім'єю, що свідчить про наявність потенційних перешкод для возз'єднання з родиною після повернення в Україну у населені пункти, де вони не проживали до війни.

IV. ВПО ВИПЛАТИ ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БУЛИ КРИТИЧНО ВАЖЛИВИМИ ЗАСОБАМИ ДО ІСНУВАННЯ ДЛЯ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ПОВЕРНУЛИСЯ З-ЗА КОРДОНУ ТА СТАЛИ ВПО: Хоча обидві групи колишніх біженців (ВПО та особи, що повернулись додому) повідомили про приблизно однаковий рівень доходу, ВПО більшою мірою залежали від зовнішньої фінансової підтримки. З поміж опитаних внутрішньо переміщених осіб, 14% повідомили, що ВПО виплати були їхнім основним джерелом доходу, а для інших 43% він був суттєвим додатковим джерелом доходу, що підкреслює високий рівень залежності від соціальної підтримки в процесі їхньої реінтеграції.

V. ВПО (КОЛИШНІ БІЖЕНЦІ) ЧАСТО ПОВІДОМЛЯЛИ ПРО ПОШКОДЖЕННЯ ЖИТЛА ТА ПРОБЛЕМИ З БЕЗПЕКОЮ У НАСЕЛЕНИХ ПУНКТАХ ПОСТІЙНОГО ПРОЖИВАННЯ ДО ВІЙНИ: опитані ВПО повідомили про пошкодження майна (17%) та руйнування (8%) у населених пунктах постійного проживання до війни, а 87% вважали, що ситуація вдома була повністю або відносно небезпечною.

ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ | МЕТОДОЛОГІЯ

З кінця лютого 2022 року Ініціатива ІМРАСТ проводить щомісячне лонгітюдне дослідження людей, які виїхали з України через ескалацію бойових дій, з метою вивчення тенденцій їхнього переміщення, шляхів інтеграції, намірів повернутися та змін цих параметрів з часом. Респондентів було спершу визначено за допомогою зручної вибірки з числа осіб, які перетинали кордон з Україною та були опитані в рамках спільної ініціативи з УВКБ ООН у період з 28 лютого 2022 року в Польщі, Словаччині, Угорщині, Румунії та Молдові у пунктах пропуску, центрах транзитного переміщення і прийому біженців. А з жовтня 2022 року Ініціатива ІМРАСТ почала доповнювати наявну вибірку шляхом проведення кампаній з поширення інформації в системі обміну повідомленнями «Вайбер» та мережі «Фейсбук». Через вибір стратегії зручної вибірки, результати дослідження не є статистично репрезентативними та повинні трактуватися як індикативні.

Вибірка лонгітюдного дослідження охоплює біженців (людей, які проживали за межами України після їхнього переміщення через ескалацію бойових дій в 2022 році),

а також осіб, які повернулися в Україну (людей, які були біженцями з України більше місяця, а згодом повернулися у свій довоєнний населений пункт або в інше місце на території України).¹

В рамках раунду 20 лонгітюдного дослідження у період з 20 грудня 2023 року по 4 січня 2024 року було проведено 2 217 телефонних інтерв'ю з особами, які повернулися в Україну. Додатково до аналізу на основі вибірки раунду 20, у цьому звіті також представлено аналіз річної динаміки за участі відібраної групи респондентів з числа осіб, які повернулися, та брали участь у чотирьох раундах дослідження підряд: раунд 9 (13 січня – 6 лютого 2023 року), раунд 13 (19-30 травня 2023 року), раунд 16 (17 серпня – 10 вересня 2023 року) та раунд 20 (20 грудня 2023 – 4 січня 2024 року). Цей аналіз охоплює 745 респондентів і дає можливість зосередити увагу на змінах, які відбулися протягом року.

Раунд 20 лонгітюдного дослідження проводився за фінансової підтримки Міжнародної Федерації Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

КОНТЕКСТ | ОБҐРУНТУВАННЯ

Повномасштабне вторгнення в Україну у лютому 2022 року призвело до серйозної кризи з переміщенням населення, коли мільйони українців були змушені шукати притулку за кордоном. За даними УВКБ ООН, станом на грудень 2023 року у Європі було зареєстровано майже 6 мільйонів біженців з України, і ще 500 000 перебували за межами Європи. Хоча кількість українських біженців все ще залишається великою, значна частина людей, які виїхали з України після повномасштабного вторгнення, згодом повернулася назад в країну, відзначаючи важливий етап у їхній траєкторії переміщення. За результатами Опитування загального населення, проведеного МОМ, станом на грудень 2023 року 4,5 мільйони осіб повернулися у свої довоєнні домівки після періоду переміщення, спричиненого повномасштабним вторгненням Росії, 26% з них повернулися з-за кордону.² Додатково, за результатами цього опитування, усього 319 000 осіб повернулися в Україну з-за кордону, однак залишилися внутрішньо переміщеними особами в межах країни.⁴

Значна частка всіх біженців, опитаних⁵ у рамках цього лонгітюдного дослідження, повернулася в Україну (надалі **«особи, які повернулися в Україну»**). Більшість з них (81%) повернулися назад у свої довоєнні населені пункти (**«особи, які повернулися додому»**), а 19% повернулися до іншого населеного пункту і стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО) в Україні (**«ВПО (колишні біженці)»**). Цей огляд ситуації має на меті вивчити демографічний та соціально-економічний профіль осіб, які повернулися в Україну⁶ через порівняння цих двох груп колишніх біженців.

Розуміння мотивів та досвіду осіб, які повернулися, є дуже важливим для вивчення динаміки вимушеної міграції та повернення додому. Особи, які повернулися з-за кордону, стикаються з труднощами під час реінтеграції у свої рідні країні, особливо, якщо вони не повернулися до населених пунктів постійного проживання до війни, а стали ВПО в Україні. Крім цього, ВПО (колишні біженці) є найменш вивченою категорією переміщеного населення. Їхнє рішення поселитися в іншому місці на території України може бути спричинене рядом викликів, пов'язаних з поверненням до їхніх домівок або соціально-економічними наслідками переміщення за кордон. Такі складні траєкторії переміщення можуть бути пов'язані з соціально-економічною вразливістю, що виокремлює цю групу серед інших осіб, які повернулися з-за кордону, та вказує на необхідність ретельнішого вивчення цієї категорії.

Аналіз розділено на 3 частини. У першій розглядається демографічний профіль осіб, які повернулися в Україну, регіон їхнього походження та область, в яку вони повернулися. У другій частині досліджується їхня поточна ситуація з огляду на засоби до існування, житло, потреби та допомогу. У третій частині розглядаються їхні наміри залишитися у нинішньому місці перебування та сприйняття безпеки. У всіх розділах, де це можливо, наголос робиться на спільних рисах та розбіжностях між колишніми біженцями, а саме особами, які повернулися додому, та ВПО, за різними критеріями, зокрема за макрорегіоном, наявністю людей з вразливістю у ДГ тощо. Дані, представлені у цьому огляді ситуації, необхідно трактувати як індикативні.

1. У цьому огляді ситуації не беруться до уваги «внутрішні» особи, які повернулись. Тобто люди, які ніколи не перетинали кордон, були внутрішньо переміщені на території України та повернулися у свої довоєнні домівки.

2. «Ситуація з українськими біженцями», Портал операційних даних УВКБ ООН, грудень 2023 року, <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

3. «Звіт про повернення — Опитування загального населення, Раунд 15 (листопад – грудень 2023 року)», МОМ, <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-returns-report-general-population-survey-round-15-november-december-2023>.

4. «Звіт про внутрішнє переміщення — Опитування загального населення, Раунд 15 (листопад – грудень 2023 року)», МОМ, <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-15-november-december>.

5. Сорок відсотків (40%), на основі вибірки, яка включає респондентів з останніх раундів (Раунд 19 і Раунд 20). Такий підрахунок не дає повного уявлення про кількість біженців, які повернулися до України, оскільки був зроблений на основі наявної вибірки респондентів у двох раундах дослідження.

6. Більше інформації про загальний профіль та засоби до існування осіб, які повернулися, порівняно з біженцями, а також аналіз предикторів повернення можна знайти у тематичному лонгітюдному брифі [«Що ми знаємо про українських біженців, які повертаються додому після повномасштабного вторгнення?»](#), Ініціатива ІМРАСТ.

1. ПРОФІЛЬ ОСІБ, ЯКІ ПОВЕРНУЛИСЯ В УКРАЇНУ

1.1. ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПРОФІЛЬ

Учасники раунду 20 лонгітюдного дослідження мають схожий демографічний профіль, незалежно від їхнього статусу як ВПО (колишні біженці) або як осіб, які повернулися додому (колишні біженці). Переважна більшість опитаних були жінками (97%), а вік більшої половини респондентів становив від 31 до 40 (38%) або 41 до 50 (25%) років. Склад вікових груп респондентів зі статусом ВПО та осіб, які повернулися додому, практично не відрізнялися. В підвбірці ВПО переважала частка молодих людей у віковій категорії від 18 до 30 років (20%) порівняно з особами, які повернулися додому (14%). Ситуація була протилежною серед людей віком від 51 до 60 років, оскільки вони становили 18% у вибірці осіб, які повернулися додому, та 15% у вибірці ВПО. Це може свідчити про те, що молоді люди більше схильні повертатися не до своїх довоєнних місць проживання в Україні, і відтак здобувати статус ВПО.

Склад домогосподарств

Середня кількість членів домогосподарства (ДГ) в яких перебували особи, які повернулися в Україну, становила 2,9 людини. Більшість членів ДГ були жінками, віком від 18 до 64 років (39%), а також дітьми (35%), далі йшли чоловіки віком від 18 до 64 років (19%) та особи старше 65 років (8%).

У складі ДГ опитаних ВПО (колишніх біженців) спостерігалася одна помітна відмінність, а саме менша частка дорослих чоловіків віком до 65 років (15%) порівняно з ДГ осіб, які повернулися додому (колишніх біженців), де частка дорослих чоловіків складала 20%. Таким чином, опитані ВПО, ймовірно, рідше возз'єднувалися зі своїми членами сім'ї чоловічої статі після повернення з-за кордону. Крім цього, частка ДГ з одним дорослим, який доглядає дітей самотужки переважає у вибірці ВПО (25%) порівняно з особами, які повернулися додому (17%).⁷

Наявність дітей та осіб з вразливостями у домогосподарствах

Частка ДГ з дітьми та особами з вразливостями серед ВПО (колишніх біженців) та осіб, які повернулися додому (колишніх біженців), була однаковою. У складі 65% ДГ усіх опитаних осіб, які повернулися в Україну, були діти, 37% мали одну дитину, 23% — дві дитини, а в 6% було троє або більше дітей. У складі 17% ДГ була щонайменше одна людина з інвалідністю⁸, у 2% була щонайменше одна вагітна або годуюча жінка і лише близько 1% ДГ мали у складі щонайменше одну дитину, яка проживала не зі своїм основним опікуном.

1.2. РЕГІОН ПОХОДЖЕННЯ⁹

Східний макрорегіон¹⁰ був основним місцем проживання ВПО (колишніх біженців) до повномасштабного вторгнення (59% опитаних ВПО), на другому місці був Південний макрорегіон (23%). Варто зазначити, що більшість ВПО (колишніх біженців) походять з областей, які продовжують зазнавати впливу внаслідок війни або знаходяться під окупацією. Тому, на відміну від загальної вибірки (див. Рисунок 1), п'ятьма основними регіонами походження респондентів з числа ВПО є Харківська (19%), Донецька (18%), Запорізька (12%), Херсонська (11%) та Миколаївська (9%) області.

Рисунок 1: 10 основних регіонів походження осіб, які повернулися в Україну

7. Частка ДГ з одним дорослим, що доглядає за дітьми, з-поміж усіх ДГ з дітьми є ще вищою серед ВПО (38%) порівняно з особами, які повернулися додому (26%).
8. Інвалідність, про яку самостійно повідомили респонденти, визначалася за допомогою короткого набору питань Вашингтонської групи. Більше інформації можна знайти [за цим посиланням](#).

9. «Регіон походження» в рамках цього огляду ситуації стосується областей, в яких респонденти проживали до ескалації в 2022 році, та з яких виїхали, а не областей, в яких вони народилися.

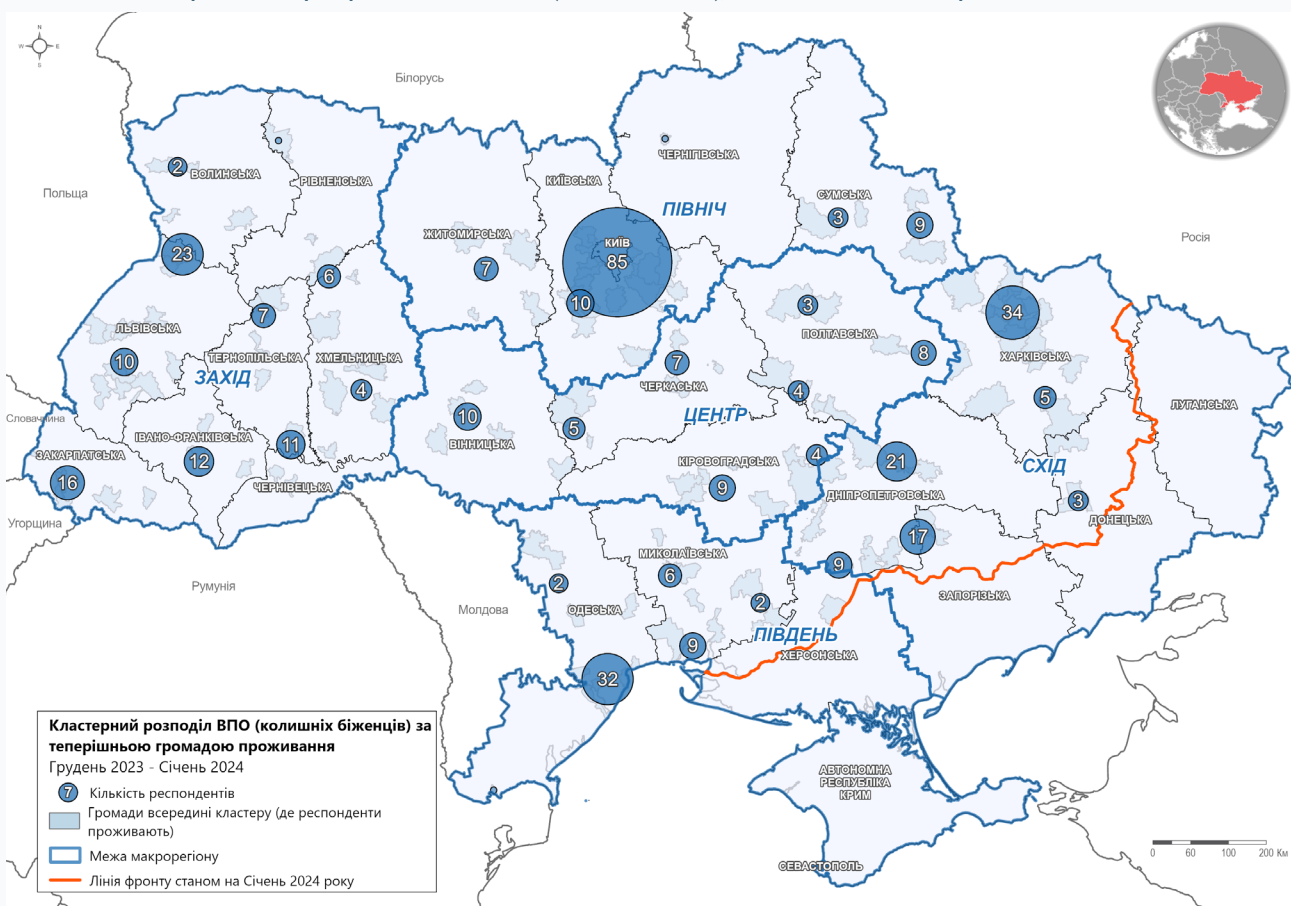
10. В контексті цього дослідження макрорегіон — це територіальна одиниця, до складу якої входять декілька областей. Для зручності сприйняття отриманих результатів, області було розділено на групи за макрорегіонами наступними чином: **Північ:** Київська, Житомирська, Сумська, Чернігівська області. **Схід:** Дніпропетровська, Харківська, Запорізька, Донецька області. **Захід:** Львівська, Волинська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Закарпатська, Чернівецька області. **Південь:** Одеська, Миколаївська, Херсонська області. **Центр:** Полтавська, Вінницька, Черкаська, Кіровоградська області. **Місто Київ, місто Севастополь та Автономна Республіка Крим** є окремими адміністративними одиницями, тому не входять до зазначених вище макрорегіонів.

1.3. ОБЛАСТЬ ПОВЕРНЕННЯ

Більшість осіб, які повернулися в Україну, оселилися у своїх довоєнних населених пунктах (81% всіх респондентів). Якщо ж респонденти не поверталися додому та ставали ВПО, вони переважно оселялися у своєму макрорегіоні походження (40% з числа опитаних ВПО повернулися назад у свій макрорегіон походження). Це також стосується макрорегіонів, які найбільше постраждали внаслідок війни. Наприклад, 46% ВПО, які переїхали з Південних регіонів, і 36% серед тих, що переїхали зі Східних регіонів, стали ВПО у своєму макрорегіоні походження. Наступним найпоширенішим макрорегіоном проживання після повернення серед обидвох підгруп є Західний макрорегіон (21% серед усіх опитаних ВПО зі Сходу і 20% серед усіх опитаних ВПО з Півдня), далі йде місто Київ (16% і 13% відповідно). Тож, ВПО найчастіше вибирали для проживання наступні шість областей: місто Київ (16%), Харківську (10%), Одеську (9%), Львівську (8%), Дніпропетровську та Київську області (по 7% кожна).

В той же час, особи, які повернулися додому (колишні біженці), найчастіше оселялися у наступних регіонах: місто Київ (15%), Дніпропетровській (13%), Харківській (9%), Одеській (8%), Миколаївській (8%) та Київській (7%) областях. Примітно, що у Східному макрорегіоні проживала найбільша частка (27%) всіх осіб, які повернулися в Україну, далі йшли Південний (17%), Західний (16%) та Північний (15%) макрорегіони, а також місто Київ (15%). Найменша частка осіб, які повернулися в Україну, проживала в Центральному макрорегіоні (9%). Враховуючи, що переважна більшість людей, які мали досвід переселення, походили зі Східних та Південних регіонів України, тенденція повертатися в довоєнні населені пункти або частково в макрорегіон походження може пояснити чому така велика частка респондентів обирає повернутися в макрорегіони, які найбільше постраждали від війни.

Карта 2: Кластерний розподіл опитаних ВПО (колишніх біженців), за їхнім поточним місцем проживання

2. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ОСІБ, ЯКІ ПОВЕРНУЛИСЯ В УКРАЇНУ

2.1. ЗАСОБИ ДО ІСНУВАННЯ

Дохід

Медіанний місячний дохід на одного члена ДГ з числа ВПО (колишніх біженців) на момент збору даних становив 5 592 грн. (126 євро). Цей показник суттєво не відрізняється

для осіб, які повернулися додому (колишніх біженців), і склав 5 502 грн. (131 євро), і загалом був однаковим для всіх областей, за винятком міста Київ (8 862 грн./ 211 євро).¹¹

11. Медіанний дохід у гривнях на особу розраховувався згідно з даними Міністерства фінансів України, [exchange rate archive](#) станом на 1.01.2024 р. (1 євро = 41,996 грн.).

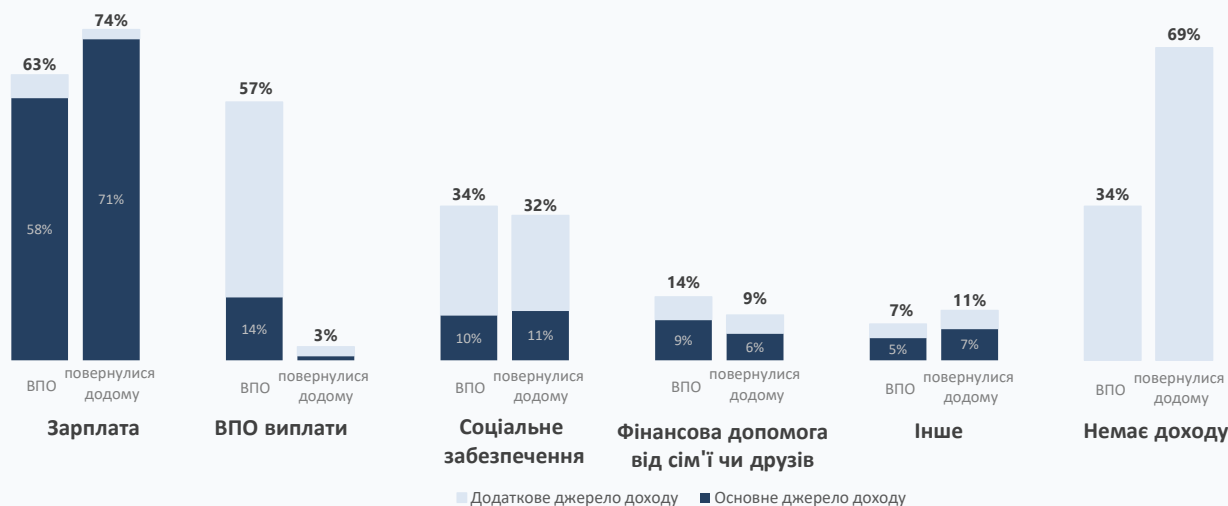

При цьому у двох групах колишніх біженців були різні джерела доходу, так як ВПО більше поклалися на соціальну допомогу порівняно з особами, які повернулися додому. П'ятдесят сім відсотків (57%) ВПО (колишніх біженців) повідомили, що виплати ВПО є їхнім основним (14%) або суттєвим додатковим (43%) джерелом доходу. Натомість лише 3% осіб, які повернулися додому (колишні біженці) повідомили про такий дохід¹². Крім цього, ВПО частіше повідомляли, що залежать від фінансової допомоги від сім'ї та друзів (різниця у 5 відсоткових пунктів) порівняно з особами, які повернулися додому.

Зарплата на роботі набагато рідше була основним або суттєвим додатковим джерелом доходу для ДГ з числа ВПО (колишніх біженців) (63% для ВПО і 73% для осіб, які повернулися додому) (див. Рисунок 2). Обидві групи залежали від соціальних виплат майже в однакових пропорціях: 34% ВПО (колишні біженці) і 32% особи, які повернулися додому (колишні біженці). Загалом, навіть якщо рівні доходу є однаковими для ДГ з числа ВПО та ДГ осіб, які повернулися додому, перші більшою мірою залежать від зовнішньої фінансової допомоги.

Рисунок 2*: Джерела доходу ВПО (колишніх біженців) та осіб, які повернулися (колишніх біженців)

Раунд 20, грудень 2023р. / січень 2024 (n = 2 217)

*4% респондентів з числа ВПО (колишніх біженців) та особи, які повернулися (колишніх біженців) не хотіли повідомляти про джерела свого доходу

Зайнятість

Загалом, щодо зайнятості, ситуація серед ВПО (колишніх біженців) була менш стабільною порівняно з особами, які повернулися додому (колишніми біженцями). Найбільш помітна розбіжність між цими двома групами респондентів у раунді 20 стосувалася частки працевлаштованих респондентів. Якщо 57% осіб, які повернулися додому, працездатного віку (18-64 роки), працювали в місцях їхнього проживання, то серед ВПО працездатного віку працевлаштованими в поточних місцях перебування були лише 49%. Крім того, зафіксовано розрив у три відсоткові пункти між заявленим рівнем безробіття колишніх біженців з числа ВПО (23%) та осіб, які повернулися додому (20%), працездатного віку. Також, у підгрупі ВПО серед колишніх біженців, незалежно від

віку респондентів, було зафіксовано дещо більшу частку людей, які доглядають за дітьми (13% порівняно з 10% серед осіб, які повернулися додому) та пенсіонерів (10% порівняно з 8% серед осіб, які повернулися додому). Вивчаючи зміни у статусі працевлаштування з часом, можна помітити позитивну тенденцію у частці працюючих осіб, які повернулися в Україну у період з січня по грудень 2023 року. З 745 осіб, опитаних у 2023 році, майже 15% працевлаштувалися впродовж цього періоду. Варто зазначити, що 48% респондентів, які не були працевлаштованими у січні 2023 року, знайшли роботу до кінця року. Працевлаштувалися також 20% опитаних, які доглядали за дітьми. На противагу цьому, 3% респондентів повідомили, що втратили роботу протягом 2023 року.

Професія¹³

У раунді 20 трьома основними групами професій серед працевлаштованих осіб, які повернулися в Україну, були професіонали (41% працевлаштованих респондентів), працівники сфери обслуговування і продажу (20%) та менеджери (13%). Порівнюючи підвибірку колишніх біженців, ВПО частіше працювали у сфері обслуговування та продажу (23% ВПО порівняно з 20% осіб, які повернулися додому) та рідше займали посади менеджерів (9% порівняно з 14% осіб, які повернулися додому). Крім цього, дещо більша частка ВПО працювала некваліфікованими робітниками (8% працевлаштованих

ВПО на противагу 6% працевлаштованих осіб, які повернулися додому). Варто зазначити, що серед працевлаштованих осіб, які повернулися в Україну, та оселилися у довоєнних населених пунктах, було зафіксовано менше змін в категорії їхньої професії, у порівнянні з особами, які стали ВПО (див. Рисунок 3). Найбільша розбіжність серед осіб, які повернулися додому (колишні біженці), спостерігалася у зменшенні кількості менеджерів на 5% та збільшенні частки працівників у сфері обслуговування та продажу (на 3%), а також офісних допоміжних працівників (зростання на 2%).

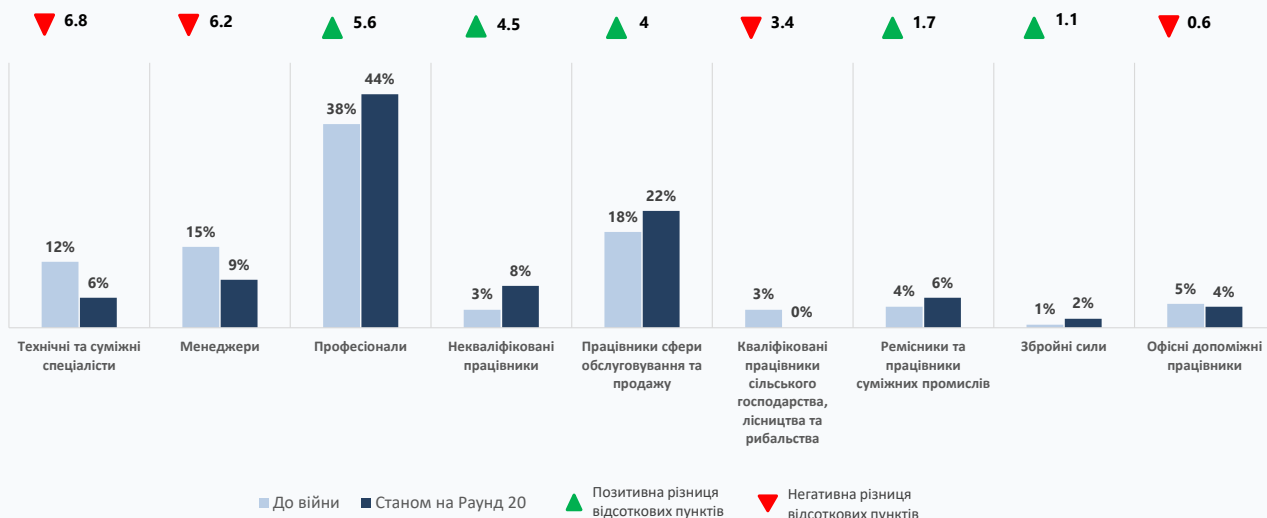
12. Оскільки респонденти повідомляють про свої джерела доходів протягом місяця до збору даних, 3% осіб, які повернулися додому, та повідомили про отримання виплат ВПО, можуть належати до тих, хто повернувся додому до збору даних, та повідомив про свій дохід перед повернення додому або ті, хто отримував виплати через пошкодження житла.

13. Категорії професій згідно з [Міжнародною стандартною класифікацією професій \(ISCO-08\)](#).

Рисунок 3: Довоєнні та поточні категорії професій працевлаштованих ВПО (колишніх біженців) на момент збору даних, за різницею відсоткових пунктів

Раунд 20, грудень 2023р. / січень 2024р. (n= 177)

Житло

Станом на грудень 2023 року/ січень 2024 року ситуація із забезпеченням житлом осіб, які повернулися в Україну, суттєво відрізнялася, залежно від того, чи вони повернулися у довоєнний населений пункт або стали ВПО.

62%

ВПО (колишніх біженців) проживали в орендованому житлі, а 99% з них сплачували орендну плату та комунальні послуги.

Серед ВПО (колишніх біженців) найпоширенішими способами проживання після оренди житла були: проживання з рідними або друзями (15%), проживання у власному житлі (або житлі членів їхніх ДГ) (14%) та житло, надане волонтерами (6%). Переважна більшість тих, хто проживав з рідними/друзями платили знижену вартість за проживання (76%) або проживали безплатно (21%). Загалом виглядає так, що набагато більша частка ВПО (колишніх біженців) залежала від доходу їхнього ДГ та грошової допомоги на житло порівняно з особами, які повернулися додому (колишніми біженцями). Це робить їх більш фінансово вразливими у поєднанні з нижчим рівнем середнього доходу та меншою часткою працевлаштування.

90%

осіб, які повернулися додому (колишні біженці) проживали у власному житлі, 96% з них сплачували лише за комунальні послуги, а 2% не платили за проживання взагалі.

У Раунді 20 більшість (90%) осіб, які повернулися (колишні біженці), проживали у власному житлі (або житлі членів їхнього ДГ), а 98% з них платили знижену вартість (комунальні послуги) або не платили за проживання взагалі. Вісім відсотків (8%) осіб, які повернулися додому, орендували квартиру, і 99% з них оплачували повну вартість оренди житла. Решта респондентів проживали в родичів та друзів або у житлі, наданому волонтерами.

17%

ВПО (колишніх біженців) повідомили про пошкодження їхнього житла та землі, а 8% повідомили про руйнування житла або землі.

При цьому, 39% осіб, які повернулися додому (колишні біженці), повідомили про відсутність пошкоджень, забруднення або загроз у місці постійного проживання, тоді як з-поміж ВПО (колишніх біженців) про це (місце довоєнного проживання, де вони не перебували на момент збору даних) повідомили лише 13%. Крім цього, одна шоста (17%) опитаних ВПО повідомили про пошкодження житла, а 8% про руйнування житла (порівняно з 5% та 1% серед опитаних осіб, які повернулися додому відповідно). Таким чином, ступінь пошкодження або руйнування житла може мати значний вплив на вибір місця повернення, оскільки особи, які повернулися додому (колишні біженці), можуть проживати у власному житлі, тоді як ВПО (колишні біженці) значно частіше повідомляють про проблеми, пов'язані з їхнім житлом/місцем довоєнного проживання.

5%

тих, хто повернулися додому (колишніх біженців) повідомили про пошкодження їхнього житла та землі, а 1% повідомили про руйнування житла або землі.

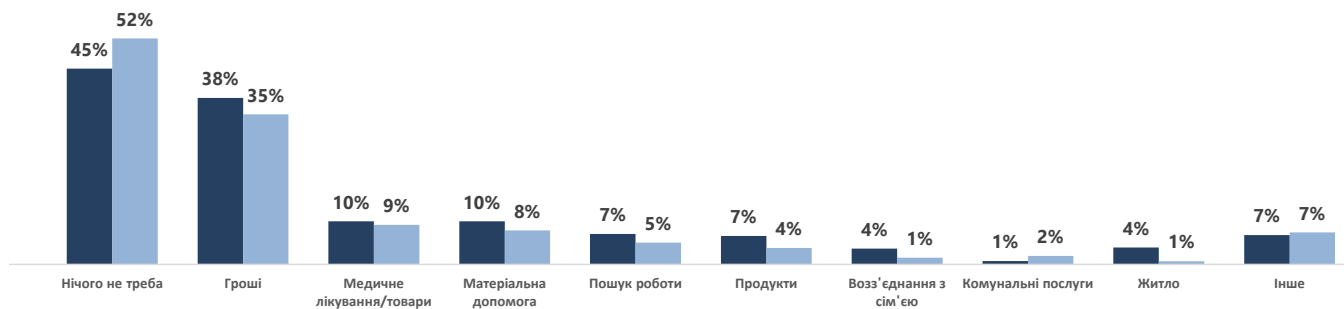

2.2. ПОТРЕБИ ТА ДОПОМОГА

Незадоволені гострі потреби

Рисунок 4: Незадоволені гострі потреби* ВПО (колишніх біженців) та осіб, які повернулися додому (колишніх біженців)

Раунд 20, Грудень 2023р. / січень 2024р. (n = 2 217)

* запитання з декількома варіантами відповіді

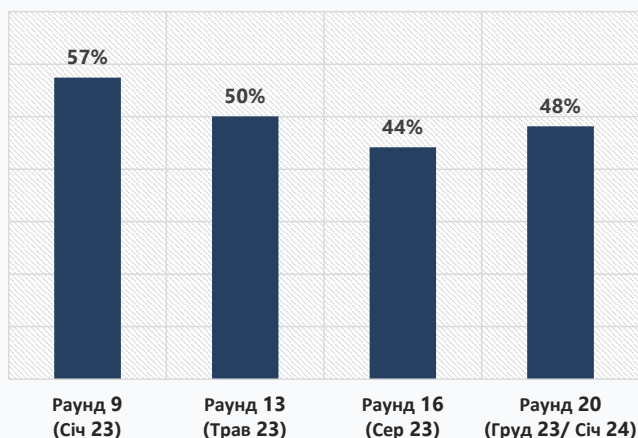
Порівнюючи обидві підвибірки колишніх біженців, станом на січень 2024 року про наявність не менше однієї гострої потреби повідомила більша частка ВПО (55%) порівняно з особами, які повернулися додому (48%). Наприклад, ВПО (колишні біженці) частіше повідомляли про потреби в грошах (38%), матеріальній допомозі (10%), працевлаштуванні (7%) та продуктах харчування (7%) порівняно з особами, які повернулися додому (колишні біженці). Вони також повідомляли про потребу у возз'єднанні зі сім'єю (4%) та житлі (4%).

Зазначені потреби також відрізнялися залежно від макрорегіону. У макрорегіонах, які найбільше постраждали внаслідок війни, спостерігалось збільшення середньої частки осіб, які повернулися в Україну, що повідомили про наявність незадоволених гострих потреб. Про це повідомили 55% опитаних на Півдні та 51% на Сході. На противагу цьому, у місті Київ було зафіксовано найменшу частку респондентів, які повідомили про наявність гострих незадоволених потреб (39%). Респонденти зі Східного макрорегіону набагато частіше

повідомляли про потребу в матеріальній допомозі (11%), продуктах харчування (6%), а також доступі до шкіл та дитячих садків (3%), тоді як на Півдні найпоширенішою потребою було постачання комунальних послуг (5%). І насамкінець, ДГ, у складі яких були особи з вразливих груп населення, повідомляли про наявність потреб частіше, ніж інші ДГ. Респонденти старше 65 років, а також ті, в ДГ яких була щонайменше одна особа з інвалідністю, частіше повідомляли про потребу в грошовій допомозі (45% кожна), а також медичному обслуговуванні або товарах (25% та 24% відповідно), у порівнянні із загальною вибіркою. Про незадоволену гостру потребу в матеріальній допомозі набагато частіше повідомляли ДГ, у складі яких було троє або більше дітей (19%), ДГ з одним опікуном (11%), а також респонденти старше 65 років (13%). Про потребу в продуктах харчування набагато частіше згадували ДГ, у складі яких було троє або більше дітей (8%). Крім цього, ДГ з одним опікуном частіше висловлювали бажання возз'єднатися зі своєю сім'єю (4%) порівняно із загальною вибіркою.

Рисунок 5: Особи, які повернулися в Україну, що повідомляють про наявність гострих незадоволених потреб, за раундом

(n = 745)

У групі вибірки з числа людей, які регулярно брали участь в чотирьох окремих раундах лонгітюдного дослідження (745 респондентів), спостерігається позитивна динаміка до зменшення кількості осіб, які повернулися в Україну, що повідомляли про наявність незадоволених гострих потреб впродовж періоду з січня по серпень 2023 року (з 57% до 44% осіб, які повернулися). Незначне зростання було зафіксоване з серпня до грудня 2023 року (до 48%). Найбільший спад був зафіксований з січня по травень в потребі постачання комунальних послуг (з 18% до 1%), рівень якої залишався низьким до кінця року. Найвірогідніше, висока частка респондентів, які повідомили про потребу постачання комунальних послуг у раунді 9, була пов'язана із зимовими атаками на інфраструктуру України впродовж кінця 2022 та початку 2023 року. Наступний за величиною спад впродовж 2023 року, за повідомленнями, спостерігався у потребі працевлаштування, кількість таких випадків зменшилася на 5 відсоткових пунктів. Незважаючи на позитивну динаміку, однакова частка респондентів повідомляла про основні три потреби впродовж року (гроші, медична допомога/товари, а також матеріальна допомога).

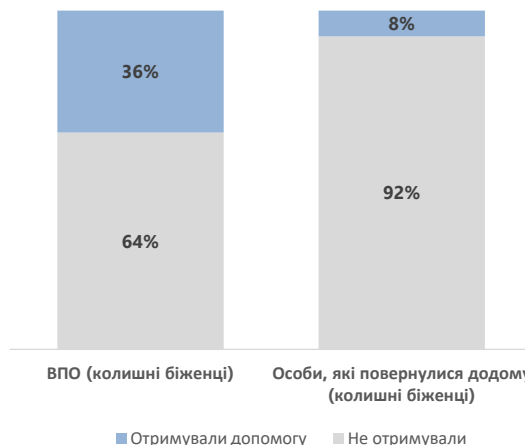

Доступ до допомоги

Протягом раунду 20, ВПО (колишні біженці) набагато частіше повідомляли про отримання допомоги (36%) впродовж останніх двох місяців порівняно з особами, які повернулися додому (колишніми біженцями) (8%). Найбільший розрив спостерігався у грошовій допомозі. Згідно з отриманими даними, 25% ВПО отримували фінансову допомогу порівняно з 3% осіб, які повернулися додому. Такі розбіжності можуть пояснюватися доступністю щомісячних виплат для переміщених осіб для всіх людей зі статусом ВПО в Україні (офіційно встановлений статус, що передбачає реєстрацію в органах державної влади) на момент збору даних. Більшість (76%) опитаних осіб, які повернулися, з числа ВПО отримали документи, що підтверджують цей статус. Крім цього, ДГ осіб, які повернулися в Україну, у складі яких були особи з різних вразливих категорій населення, частіше повідомляли про отримання допомоги порівняно зі середнім показником (13%): ДГ з одним опікуном (15% отримали допомогу), ДГ зі щонайменше однією особою з інвалідністю (19%), особи старше 65 років (23%), а також респонденти з числа ДГ, у складі яких було троє або більше дітей (24%).

Рисунок 6: Отримання допомоги ВПО (колишніми біженцями) і особами, які повернулися додому (колишніми біженцями)

Раунд 20, грудень 2023р. / січень 2024р. (n= 2 217)

3. НАМІРИ ЩОДО ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА СПРИЙНЯТТЯ БЕЗПЕКИ ОСОБАМИ, ЯКІ ПОВЕРНУЛИСЯ В УКРАЇНУ

3.1. ПРИЧИНИ ПОВЕРНЕННЯ В УКРАЇНУ ТА НАМІРИ ЗАЛИШИТИСЯ

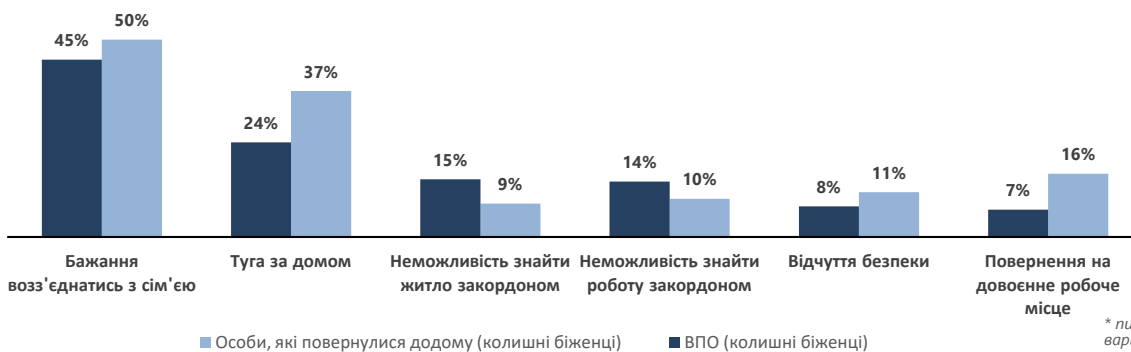
Зазначені причини повернення з-за кордону

Бажання возз'єднатися зі сім'єю та туга за домом були найпоширенішими причинами повернення з-за кордону, про які повідомляли як ВПО (45% та 24% відповідно), так і особи, які повернулися додому (50% та 37% відповідно). ВПО набагато частіше повідомляли про неможливість знайти/залишатися в постійному помешканні (15%) або роботу (14%) за кордоном порівняно з

особами, які повернулися додому (9% та 10% відповідно). Це може свідчити про те, що ВПО (колишні біженці) набагато частіше були змушені повертатися через такі фактори, як брак засобів до існування за кордоном, тоді як серед осіб, які повернулися додому (колишніх біженців), такими факторами могли бути наявність можливостей працевлаштуватися або житла вдома.

Рисунок 7: Основні шість причин повернення* з-за кордону для ВПО (колишніх біженців) та осіб, які повернулися додому (колишніх біженців)

Раунд 20, грудень 2023р. / січень 2024р. (n= 2 217)

* питання з декількома варіантами відповіді

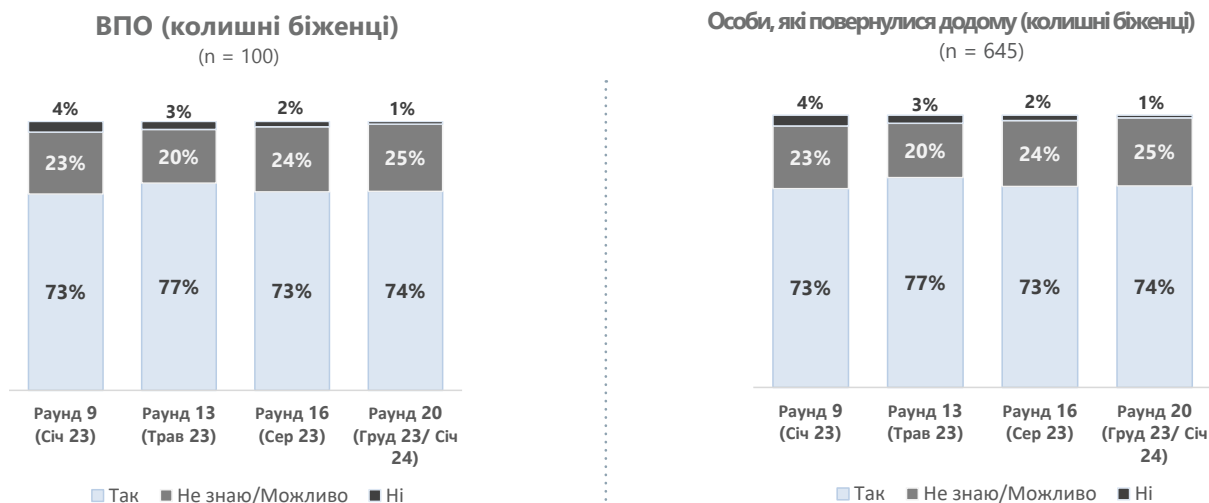
Наміри залишитися у поточному місці перебування впродовж наступних пів року

У раунді 20 більшість осіб, які повернулися в Україну, не планували переміщатися знову в короткостроковій перспективі. Вісімдесят два відсотки (82%) з числа осіб, які повернулися додому (колишні біженці), а також 75% усіх ВПО (колишні біженці) планували залишатися у поточному місці перебування щонайменше протягом наступних пів року.

У 2023 році спостерігається тенденція серед осіб, які повернулися додому (колишні біженці), яка свідчить про зростання впевненості у намірі залишитися в поточному місці перебування від 3 до 6 місяців на 16%. І навпаки, частка ВПО (колишніх біженців), які висловили бажання залишитися, майже не змінювалася впродовж року (див. Рисунок 8). Якщо порівняти ці дві групи колишніх біженців, виглядає так, що особи, які повернулися додому, можуть в більшій мірі бути спроможними забезпечити певну стабільність у довгостроковій перспективі після свого повернення порівняно з ВПО.

Рисунок 8: Наміри залишитися в поточному місці перебування протягом наступних пів року, за раундом

Серед респондентів з числа колишніх біженців, які повідомили про серйозні наміри залишитися у поточному місці перебування в короткостроковій перспективі, найпомітніша різниця у зазначених причинах залишитися була пов'язана з питаннями безпеки та захищеності (42% для ВПО порівняно з 17% осіб, які повернулися додому), а також возз'єднання із сім'єю (29% та 49% відповідно). Крім цього, особи, які повернулися додому (колишні біженці) набагато частіше повідомляли про наявність житла та роботи серед причин залишитися (див. Рисунок 9) порівняно з ВПО (колишніми біженцями). З часом підгрупа осіб, які повернулися в Україну, що брала участь в окремих раундах дослідження у 2023 році, все частіше повідомляла про наявність житла (з 22% у січні до 49% у грудні) та роботи (з 27% до 42%) серед причин залишитися.

Рисунок 9: Причини залишитися* серед ВПО (колишніх біженців) та осіб, які повернулися додому (колишні біженці), які повідомили про намір залишитися

Раунд 20, грудень 2023р. / січень 2024р. (n = 1 782)

* питання з декількома варіантами відповіді

3.2. ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ

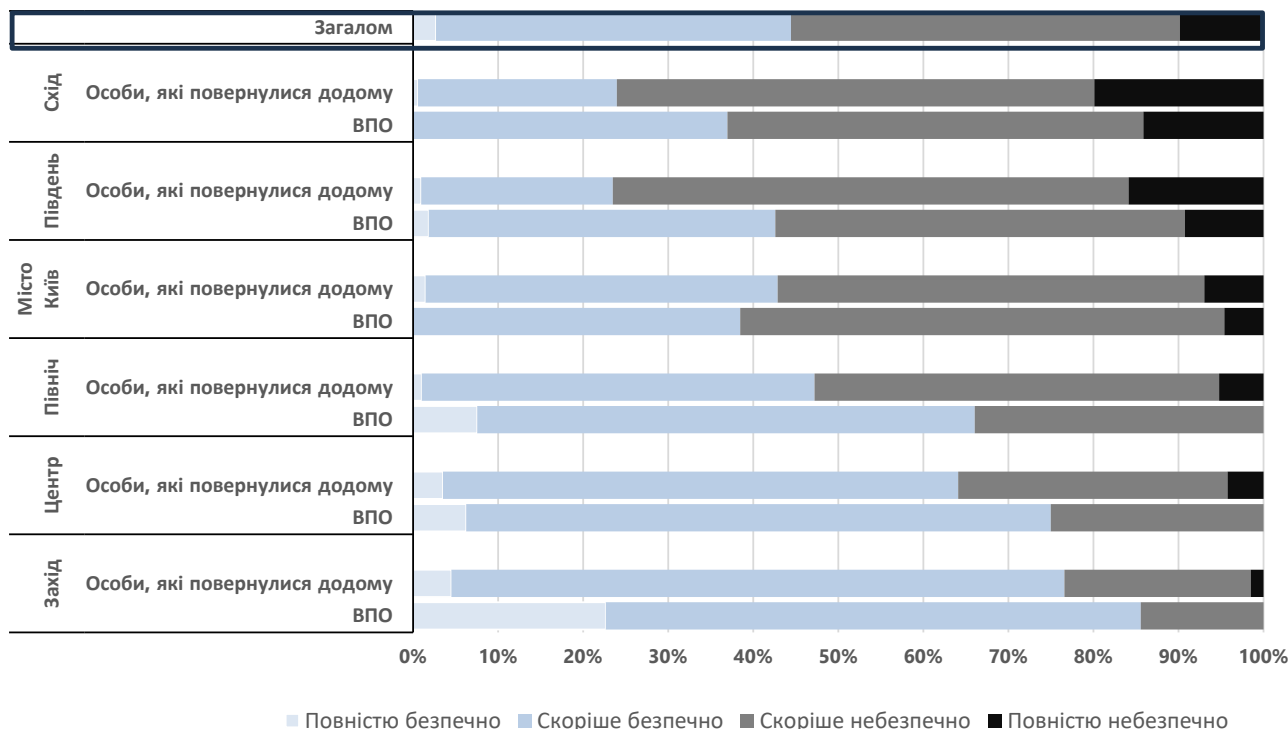
В цілому, серед колишніх біженців більша частка осіб, які повернулися додому, вважала своє поточне місце проживання повністю або частково небезпечним (58%) порівняно з ВПО (42%). Така розбіжність спостерігається у всіх макрорегіонах, за винятком міста Київ, в якому більша частка (61%) ВПО (колишніх біженців) повідомила про відчуття повної або часткової небезпеки порівняно з 57% осіб, які повернулися додому (колишні біженці). Переважна більшість ВПО (колишні біженці) була занепокоєна безпекою в їхніх довоєнних населених пунктах. Варто зазначити, що опитані ВПО найчастіше повідомляють про відчуття небезпеки в їхніх довоєнних

населених пунктах (до яких вони не повернулися) (87%). 29% з них повідомили про часткове відчуття небезпеки, а 58% про повну небезпеку. Лише близько 13% ВПО (колишніх біженців) вважають свій довоєнний населений пункт частково або повністю безпечним. Частка осіб, які повернулися в Україну, що повідомили про занепокоєння безпекою, залишалася стабільною впродовж 2023 року, близько 50% осіб, які повернулися в Україну, не почували себе у безпеці у будь-який період року: у січні (53%), травні (49%), серпні (53%) та грудні 2023 року (51%).

Рисунок 10: Сприйняття безпеки ВПО (колишніми біженцями) та особами, які повернулися додому (колишніми біженцями), за поточним макрорегіоном

Раунд 20, грудень 2023р. / січень 2024р. (n = 2 208)

ВИСНОВКИ

У цьому огляді ситуації висвітлено особливі соціально-економічні види вразливостей для ВПО (колишніх біженців) порівняно з особами, які повернулися додому (колишні біженці).

Серед факторів, які підштовхнули багатьох опитаних ВПО повернутися в Україну, була нестача житла або можливостей працевлаштуватися у приймаючій країні за кордоном. Крім цього, згідно з отриманими даними, особи, які повертаються і стають ВПО в Україні, більшою мірою залежать від зовнішньої фінансової підтримки (напр., виплати ВПО) та частіше не мають роботи порівняно з тими, хто повертається з-за кордону у свій довоєнний населений пункт. Менш стабільні джерела доходів ВПО (колишніх біженців) поєднуються з переважаючою потребою орендувати житло та сплачувати повну вартість за проживання в Україні. Це пов'язане з тим, що більшість ВПО (колишніх біженців) не мають можливості повернутися у свої довоєнні населені пункти та жити у власному житлі: принаймні кожна шоста опитана ВПО повідомила про пошкоджене або зруйноване житло, а більшість вважає свої довоєнні населені пункти повністю небезпечними. Занепокоєння щодо питань безпеки і захисту часто озвучуються ВПО (колишніми біженцями) у якості причини, що спонукає їх залишитися в поточному населеному пункті, хоча про намір залишитися у поточному місці перебування заявляє менший відсоток ВПО порівняно з особами, які повернулися додому (колишні біженці).

